

УДК 37.036:371.333

Любов Веренкіна,
учитель музики, СЗШ № 6 (м. Київ)

ВОКАЛЬНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ

Автор розмірковує про необхідність вокального розвитку учнів під час музичного навчання в загальноосвітній школі. З цією метою пропонується здійснювати діагностику для визначення первинного вокально-слухового рівня (прослуховування) із занесенням результатів у спеціальну таблицю, а також – диференційований підхід до різних груп учнів, що конкретизується в індивідуальних і групових вправах, завданнях на розвиток інтонації.

Ключові слова: вокальний розвиток, учні загальноосвітніх шкіл, діагностика вокального розвитку, методи роботи над чистотою інтонації.

Проблема навчання співу учнів у загальноосвітніх школах давня і залишається актуальною сьогодні, особливо в умовах скорочення годин на викладання мистецтва. На жаль, як нездійснений, відійшов у минуле і лозунг «Кожний клас – хор!». Сьогодні зразки успішної вокально-хорової роботи, сильні хорові колективи у школах є насамперед заслугою педагогів-ентузістів чи адміністрацій, які люблять хорове мистецтво і намагаються створити відповідні умови. Однак нагадаймо, що одним із завдань уроків музики є виконання музичних, зокрема вокально-хорових творів, тобто спів (пам'ятаєте, раніше ці уроки так і називалися – «Спів»). Під час співу в дитини розвивається комплекс здібностей – естетичних, музичних, – але тільки в разі правильної та послідовної роботи вчителя, яка має розпочинатися з виявлення рівня розвитку дитини.

Питання вокально-хорової роботи у школі, її різних етапів, досліджували науковці О. Ростовський, Л. Хлебникова, О. Лобова, Л. Масол та ін. І все ж, учителі особливо цінують досвід практичної роботи. Тому **метою даної статті** є висвітлення етапів діагностики й вокальний розвиток школярів, які мають проблеми з чистотою інтонації. Усі запропоновані прийоми апробовано власною педагогічною діяльністю.

Хоча набуття учнями предметних компетентностей є першочерговим завданням, оцінкою роботи вчителя та успішності учня, не слід забувати, що уроки музичного мистецтва мають виконувати не тільки суто навчальну функцію. У кожному плані чи конспекті уроку музичного мистецтва вчитель передбачає також розвивальні та виховні завдання, але вони часто стають не головними, а другорядними. Розвиток учнів, їхніх музичних здібностей – слуху, сприймання, пам'яті – ось кінцева мета музичного навчання. О. Лобова зазначає, що музичне виховання учнів дає надзвичайно потужні можливості для їхнього розвитку, які вона розподіляє за трьома напрямками: 1) власне музично-творчий розвиток (здібності до сприймання та виконання музики й творчі про-

яви музикальності); 2) загальнокультурний розвиток (загальнокультурне мислення, мовлення, мистецтвий світогляд, потреби в художній діяльності); 3) загальний розвиток (розумовий, загальнонавчальний, фізичний тощо). При цьому сфера музичного розвитку, на думку дослідниці, представлена складним поєднанням спеціальних музичних здібностей – музичної сприйнятливості, інтонаційного, тембрового, ладового слуху, чуття ритму, музичної пам'яті, вокального голосу, точності інтонуювання, музичного мислення тощо [1, с. 398]. В умовах загальної музичної освіти музичний розвиток доцільно розглядати як комплекс компонентів, необхідний для художньо-естетичного спілкування з музикою, адекватного сприймання, розуміння та творення художніх образів відповідно до індивідуальних потреб і можливостей [1, с. 400].

На наш погляд, серед таких компонентів, які безпосередньо свідчать про те, відбувається музичний розвиток чи ні, – музичні здібності, зокрема, розвинений слух і чистота інтонуювання. Якщо учень відчуватиме, що з кожним уроком покращується його голос і він може виконувати більш складні пісні, йому буде цікаво на уроках музики і навіть захочеться відвідувати хоровий гурток. Як же організувати процес вокального розвитку учня в умовах напруженого навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі? Наш досвід свідчить, що такі можливості є і на уроках, і в позаурочній діяльності.

Слухові та вокальні можливості учнів потрібно визначати вже на перших уроках чи заняттях хору. Основною формою для цього є *прослуховування*. Традиційно педагог просить школяра виконати будь-яку улюблену пісню чи поспівку. Для надання впевненості учневі вчитель може акомпанувати або підтримувати спів школяра грою мелодії. Можна запропонувати заспівати пісню й без супроводу. Деякі педагоги вдаються до розспівування учнів, під час якого діагностують діапазон дитячого голосу. Ще надзвичайно важливо, що такий спосіб допоможе виявити період мутації. І тоді педагог пропонує такому

учневі більш «м'який» співацький режим і надає поради зі збереження голосу.

Зазначимо, що основна мета першого прослуховування – дати дитині відчуття успіху, пробудити бажання займатися вокально-хоровим мистецтвом. Що робити, коли в дитини спостерігається розкоординованість слуху й голосу, а вона дуже хоче співати? Можна спробувати виявити причину та позайматися з дитиною індивідуально. Про це йтиметься нижче.

Дані, виявлені на першому прослуховуванні, є попередніми, неостаточними. Для їх уточнення необхідне повторне прослуховування. До прослуховування доцільно підготувати таблицю:

Прізвище та ім'я учня, клас	Координація між слухом та голосом	Слух	Голос	Примарна зона звучання	Діапазон	Відчуття ритму	Динаміка розвитку
Багро Ганна 5 клас	Відсутня	Знижена гострота	Тихий, невідрозумний	Мі-соль (ля) першої октави	Ре-ля першої октави	Добре	На кінець 1 кв. 2014 р. координація між слухом і голосом поліпшена

Графу «Примарна зона звучання» заповнюють лише для учнів, які нечисто інтонують. Завдання вчителя – для кожного учня точно визначити примарну зону звучання, тобто діапазон, у якому учні можуть більш-менш чисто вокально інтонувати, де звуки звучать найбільш природно та вільно.

Останню графу таблиці – «Динаміка розвитку» – заповнюють згодом, вносячи відомості про зміни в голосовому та слуховому розвитку кожного учня. Ці відомості певною мірою можна вважати дослідницькими, адже вони дають змогу перевірити результативність окремих методів і прийомів роботи. Як часто заповнювати цю графу? Бажано – один раз на квартал чи півроку, щоб контролювати і коректувати застосовані методи, змінювати репертуар тощо.

Після прослуховування розпочинається робота. Велика увага спрямовується на учнів, які нечисто інтонують. Серед причин нечистого інтонування:

- побутові, сімейні, товариські конфлікти чи взаємини, які спричиняють негатив і відбиваються на психологічному стані учня;
- відсутність координації між слухом та голосом;
- гучне, невиразне, безтональне мовлення;
- патологічні захворювання слухового або голосового апарату.

Чим швидше педагог з'ясує причину, тим скоріше зможе вплинути на ситуацію чи бодай допомогти її подолати.

З перших занять з учнями, які нечисто інтонують, варто концентрувати їхню увагу на відчутті й вокальному відтворенні окремого звука. Для цього використовуються спеціальні вправи. Їх краще виконувати з кожним учнем індивідуально, у його примарній зоні, поступово розширюючи слуховий і голосовий діапазони. Однак можливість індивідуальних занять у звичайній школі невелика. Педагог з мистецтва переобтяжений удвічі, оскільки відповідає, окрім своїх уроків, ще й за хор, гуртки, шкільні концерти та заходи. Як же бути в таких умовах? Радимо *диференційований підхід* у роботі з учнями, які нечисто інтонують. Суть його полягає в поділі учнів на групи відповідно до їхніх вокально-слухових можливостей, виявлених ще на першому етапі прослуховування і попередньої діагностики: **перша група** – це учні з хорошим слухом і голосом; **друга група** – учні з непоганим музичним слухом, які чисто співають у межах діапазону, що відповідає їхньому віку, але яким іноді потрібна голосова або інструментальна підтримка. Спочатку під час виконання пісень учням другої групи можна запропонувати співати лише зручні для них фрази, речення. Пізніше доцільно вводити сольне виконання фрагмента пісні. Це сприятиме вихованню слухової уваги, впевненості в собі. **Третя група** – учні, які нечисто інтонують. Деякі з них голосно «гудуть» без відчуття тональності, імітують спів голосним промовлянням тексту. Розподіливши учнів на групи, кожній з них можна дати назву:

- перша група – «Соловейки»;
- друга група – «Синички»;
- третя група – «Горобчики».

Тоді на уроці, розподіляючи завдання, учитель називатиме не прізвища та імена учнів, а назви груп (співують «Соловейки», виконують вправу «Горобчики»). Таким чином уникаємо оцінювання учнів, рівня їхнього розвитку («ви не справляєтесь, тому дамо вам легші завдання»), а ще – вносимо певний ігровий момент у хід уроку.

Покращити інтонацію учнів третьої групи може ще один досить простий прийом – розташування в класі учнів різних груп. Учні третьої групи доцільно розсажувати поміж учнями першої групи. Практика підтверджує, що цей варіант найбільш ефективний, адже учні третьої групи постійно перебуватимуть у зоні чистого звукового оточення. Щоб школярі не пересідали, варто закріпити за кожним постійне місце. Змінювати його можна лише з дозволу вчителя, коли слухові та співочі якості учня зазнали змін.

Не менш важливими є *завдання для учнів, які нечисто інтонують*.

Під час співу першої і другої груп учні третьої групи можуть виконувати, наприклад, наступне:

- > за попередньою вказівкою вчителя активно артикулювати текст пісні;
- > промовляти в ритмі пісні окремі фрази, речення;
- > індивідуально, за можливості, проспівувати окремі мотиви, фрази;
- > зображати рукою за співом дітей звуковисотну лінію пісні.

Робота продовжується і завдяки спеціальним вокальним вправам. Практика свідчить, що найбільш зручним для виконання є голосний звук «у». Його й варто використовувати окремо або в парі з приголосними «к», «д», «л», «т». Голосний «у» звучить найбільш природно, сприяє підняттю м'якого піднебіння з маленьким язичком, а отже, правильному положенню гортані під час співу. Під час вимовлення голосного «у» нижня щелепа в жодному разі не має бути напруженою, а губи – дуже витягнутими вперед, бо це призведе до звуження резонатора, і звук буде глухим, тьмяним.

Пропонують кілька фраз, які можна використати у вокальних вправах з голосним «у»:

- Ку, ку, ку, я сиджу на суку.
- Зозуля на суку зрання співає: ку, ку, ку.
- Гоп, гоп, гу, ту, ту, вари кашку круту.
- Дощику, дощику, зварю тобі борщику.

Ці фрази добре виконувати на одному звуці в примарній зоні звучання або на декількох звуках з поступовим розширенням діапазону. Склади «зу», «ту», «лю», «тру», «ду» становитимуть основу вокально-ігрових вправ, тексти яких може складати учитель.

Урізноманітнити роботу, створити позитивні емоції і, безперечно, покращити інтонацію, розвинути слух «гудошників» допомагають *індивідуальні або групові вправи*. «Дует» з учителем, з учнем першої групи сприяє активізації уваги учнів, які нечисто інтонують, закріпленню точного інтонування ними звуків певної висоти, розширенню діапазону. Зокрема, вчитель може запропонувати учням третьої групи *вправи із декількома повтореннями одного звука*. Спочатку він має підібрати тональність із урахуванням примарної зони звучання. Учні, які нечисто інтонують, виконуватимуть лише ці звуки з текстом, а всі інші співатимуть пісню повністю. Надалі, досягнувши певних результатів в інтонуванні, діти третьої групи можуть під час співу охоплювати весь діапазон пісні. Можна спробувати зупиняти спів учнів першої і другої груп на тій висоті, з якої його далі зможуть відтворити учні третьої групи, – такий прийом корисний учням, які нечисто інтонують, щоб точніше проспівати потрібні звуки.

У своїй практиці застосовуємо і прийом *візуального сприйняття мелодії пісні*, яка записана на дошці (плакаті, інтерактивній дошці). Під час виконання вправ-поспівок

стеження за рухом мелодії активізує увагу учнів і сприяє злагожденості слуху та голосу. Використання наочності тут є необхідною умовою.

Таким чином, систематична, цілеспрямована робота вчителя-музиканта з дітьми, які потребують розвитку вокальних і музичних здібностей, призводить до успішних результатів. Для цього педагог має розуміти важливість діагностики ще до початку занять та в процесі їх проведення, володіти комплексом відповідних методів і прийомів роботи з різними категоріями і групами учнів, особливо тими, що потребують корекції, а ще – уміти бути винахідливим і терплячим. За цих умов учитель зможе подолати нечисте інтонування в дітей та інші проблеми й відкрити їм шлях до улюбленої виконавської діяльності – сольного або хорового співу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лобова О. В. Формування основ музичної культури молодших школярів : теорія і практика : [монографія] / Ольга Лобова. – Суми : ВВП «Мрія» ТОВ, 2010. – 516 с.
2. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : навч.-метод. посіб. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.

Стаття надійшла до редакції 3 лютого 2014 року

Вереникіна Л. Вокальное развитие учеников

Автор рассуждает о необходимости вокального развития учеников в процессе обучения музыке в общеобразовательной школе. С этой целью предлагается осуществлять диагностику для определения первичного вокально-слухового уровня (прослушивание) с занесением результатов в специальную таблицу, а также – дифференцированный подход к разным группам учеников, что конкретизируется в индивидуальных и групповых упражнениях, заданиях на развитие интонации.

Ключевые слова: вокальное развитие, ученики общеобразовательных школ, диагностика вокального развития, методы работы над чистотой интонации.

Verenikina L. Vocal development of students

The author disserts upon the necessity of vocal development of students during the musical studies at general school. It is suggested to carry out diagnostics for determination of primary vocally-auditory level(listening) with skidding results to the special table, and the differentiated approach to the different groups of students, that is specified in individual and group exercises, tasks on development intonation.

Keywords: vocal development, students of general schools, diagnostics of vocal development, methods of prosecution of cleanness of intonation.